

4. Цитата-висловлювання – текстова одиниця зі структурою речення, яка виступає в «чужому» контексті у функції знака-вказівки на джерело. Має стійку структуру, але в контексті допускає порушення цілісності, зміну граматичного ладу, скорочення або заміну елементів, які не змінюють «прихованого» значення, обумовленого джерелом. Цей вид цитати заміняє собою або концентрує складний образ, втілений у художньому творі.

5. Цитата-парафраза – перефразування слів джерела (буквально – переказ своїми словами «чужого» тексту). Як різновид – ремінісценція.

6. Цитата-знак – текстова одиниця, в яку потенційно закладено у згорнутому вигляді весь текст-джерело. В якості знака тексту можуть виступати: 1) номінації – імена власні і загальні, які слугують для називання предметів, явищ, якостей, дій, а також виступають заміниками цілого тексту: ім'я персонажа як знак конкретного твору (наприклад, Акакій Акакійович, дядя Ваня); специфічні індивідуально-авторські деталі, предмети, явища, що виступають як символи; їх можна назвати цитати-артефакти; 2) атрибути – ознаки імен, що відсилають до конкретного тексту; 3) ситуація – відтворення всієї сюжетної ситуації, тобто і стосунків персонажів, і їх імен (як варіант – «міфемі»).

7. Цитата-заголовок або цитата-епіграф виділяється на тій підставі, що така цитата володіє потенціалом, який визначається особливим становищем щодо цілого тексту – сильною позицією. Цитата-заголовок не завжди точно відтворює заголовок, але її завжди можна впізнати.

8. Цитата-тема – слова і словосполучення, що вводять індивідуально-авторську тему або мотив.

9. Слова-цитати представлені авторськими неологізмами або літературними найменуваннями, пов'язаними з іменем певного автора. За ними стоїть відомий текст, ситуація (історична, культурна, художня). Цей вид цитат не відноситься тільки до лексичного рівню тексту – одиниці граматичного, словотвірного рівнів цитуються і виступають знаками чужого стилю або прийому [4, с. 9–10].

Дослідниця Р. Чорновол-Ткаченко створила наступну класифікацію цитати: 1) атрибутовані/ неатрибутовані, тобто приведені в тексті-приймачі з/ без вказівки даних (назви, автора та ін.) прецедентного тексту-джерела (явні або приховані); 2) повні/ усічені (розгорнені/ згорнуті; цілісні/ фрагментарні), тобто які повністю/ неповністю відтворюють фрагмент прецедентного тексту джерела; 3) точні/ неточні, тобто які точно/ неточно відтворюють мовностилістичне оформлення фрагмента прецедентного тексту-джерела; 4) ті, що затверджують текст-приймач/ ті, що полемізують із ним. За місцем реалізації можна виділити інтертекст, реалізований в заголовку, епіграфі та в основному тексті [6, с. 4].

Дослідивши матеріал, наведений вище, нам здалося за необхідне запропонувати власну класифікацію цитати, в якій були відкориговані певні позиції у зв'язку з ускладненням форм і механізмів цитування в текстах сучасної англійської літератури кінця ХХ – початку ХХІ стол. В основі виділення нами різновидів цитати лежать такі ознаки: позиція цитати стосовно тексту; присутність/відсутність графічного виділення (лапки, курсив); присутність/відсутність посилання на автора і/або джерело цитати; точність/неточність відтворення первинного тексту:

– передтекстові цитати (заголовок, епіграф);

– внутрішньотекстові (цитують мовлення персонажів у авторській мові);

– міжтекстові – чужі висловлювання, які вводяться з посиланнями на джерело (неприхована цитата), або ж без посилань (прихована цитата);

– точні (дослівне відтворення слів джерела зі збереженням структури висловлювання) та неточні цитати (перефразування);

– прецедентна цитата (парафраза, алюзія, ремінісценція, стилізація, травестія, пародія);

– цілісні/ фрагментарні, тобто які повністю/ неповністю відтворюють уривок прецедентного тексту джерела;

– цитата-знак – текстова одиниця, в яку закладено зміст всього тексту-джерела (ім'я, характеристика, ситуація).

Висновки. Отже, запропонована нами класифікація дозволяє зробити акцент на позиції цитат в тексті сучасного детективу, відкриває перспективи до всебічного та більш детального аналізу цитати у контексті художнього твору в порівнянні з попередніми класифікаціями. Цитата є однією з форм інтертекстуальності у літературних творах, вона є запорукою смислотворення тексту та вимагає ґрунтовних досліджень у галузі філології.

Перспективами цієї теми можуть стати подальші дослідження цитати як форми інтертекстуальності в текстах сучасної англійської літератури.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Диалогическая цитация: К проблеме чужой речи / Н. Д. Арутюнова // Вопросы языкознания. – 1986. – № 1. – С. 28–41.
2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.
3. Минц З. Г. Функции реминисценций в поэтике А. Блока. / З. Г. Минц // Труды по знаковым системам. Сб. ст. / Отв. ред. К. Лотман. – Выпуск 6. – Тарту, 1973. – С. 362–388.
4. Смирнова Т. А. Типология и функции цитаты в художественном тексте (на материале романов А. Битова «Пушкинский дом»), В. Маканина «Андеграунд, или Герой нашего времени»: автореф. дис. ... к. филол. н.: специальность: 10.01.08 – Теория литературы. Текстология / Т. А. Смирнова // Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2005. – 20 с.
5. Фатеева Н. А. Контрапункт интертекстуальности, або інтертекст в світі текстів / Н. А. Фатеева. – М.: Агар, 2000. – 280 с.
6. Чорновол-Ткаченко Р. С. Роль інтертекстуальності в іншомовному спілкуванні фахівців у сфері державного управління / Р. С. Чорновол-Ткаченко // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – Вип. 1 (24). – С. 1–10.
7. Якуткина А. С. Художественная функция и типология цитат в произведениях А. П. Чехова: автореф. дис. ... к. филол. н.: специальность: 10.01.01 – Русская литература / А. С. Якуткина // Московский пед. гос. ун-т. – М., 2013. – 20 с.

УДК 82-313.2 – 82.09

І. О. Полигач,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

НЕГАТИВНА УТОПІЯ В РЕЦЕПЦІЇ НІМЕЦЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Стаття присвячена вивченню негативної утопії в німецькому літературознавстві. Розглядаються концепції «чорної утопії» Р. Заге, дослідження повесної антиутопічної літератури Й. Ябковської, наукові розвідки Г. У. Зеєбера, А. Гайєра, Ш. Майєра та ін. Прослідковуються причини появи негативної утопії та її бурхливого розвитку у ХХ

столітті. Приділяється увага термінологічним проблемам, зокрема питанню диференціації понять «антиутопія» та «дистопія». Аналізуються структурні ознаки, тематичні та мотивні зміни жанру.

Ключові слова: негативна утопія, діалектична зміна, антиутопія, дистопія, утопія-попередження.

НЕГАТИВНАЯ УТОПИЯ В РЕЦ НЕМЕЦКОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

Статья посвящена изучению негативной утопии в немецком литературоведении. Рассматриваются концепции «черной утопии» Р. Зааге, исследования послевоенной антиутопической литературы, Й. Ябковской, научные изыскания Г.У. Зеебера, А. Гайера, Ш. Майера и др. Отслеживаются причины возникновения негативной утопии и ее бурного развития в XX веке. Уделяется внимание терминологическим проблемам, в частности вопросу дифференциации понятий «антиутопия» и «дистопия». Анализируются структурные элементы, тематические и мотивные изменения жанра.

Ключевые слова: негативная утопия, диалектическое изменение, антиутопия, дистопия, утопия-предупреждение.

NEGATIVE UTOPIA IN RECEPTION OF THE GERMAN LITERARY CRITICISM

The article deals with the anti-utopian genre. It is based upon the scientific researches of the German literary critics. The conception of the R. Saage's «black utopia», J. Jabłkowska's investigations of the post-war anti-utopian literature, scientific studies of H.U. Seeber, A. Heyer, S. Meyer and other. There are retraced reasons of the appearance of negative utopia. There are several grounds of its tremendous up growth in XX century such as critic of human progress based only on scientific and technological advance, inability to bear responsibility for new capabilities, word war, Russian revolution and socialism.

The objects of the study are also terminological problems, particularly the differentiation of the concepts of «anti-utopia» and «dystopia». Anti-utopia is directed intentionally against utopia, it denies utopian thought fundamentally. Dystopia is the opposite of utopia, depicting fictional societies in which the living is bad and imperfect caused by human misery, poverty, tyranny and terrorism. Creators of dystopian fictions explore worst possible scenario, highlighting sense of fear in order to show that a perfect society is not possible.

Structural elements, thematical and motif changes of the time of stage are examined in the paper. Early negative utopias denied the impossibility of the utopian visions, the modern dystopias critic internal conflicts of utopia realization.

Key words: negative utopia, dialectical change, anti-utopia, dystopia.

У цій статті ми звернулися до літературного жанру, який сьогодні користується великою популярністю. Відгукуючись на важливі політичні події, технологічні та суспільні зміни, негативна утопія викликає ряд дискусій та неоднозначних оцінок, привертає до себе увагу дослідників в усьому світі. Метою цієї статті є спроба висвітлити погляди німецьких літературознавців на проблему антиутопії. Здійснюючи огляд, ми не намагались охопити всю існуючу критичну літературу з даної теми, а лише праці, які стали базою теоретичних досліджень та можуть бути імпульсом подальших наукових розвідок у вітчизняному літературознавстві.

Один із найбільш знаних німецьких дослідників утопії Ріхард Зааге є автором багатьох праць. Зокрема його перу належать часто цитовані «Політичні утопії нового часу» (1991) та фундаментальне чотирьохтомне видання «Утопічні профілі» (2001–2004). Р. Зааге називає появу негативної утопії поворотним пунктом в історії утопічної думки. Хоча експансія антиутопії та дистопії припадає на початок XX століття, антиутопічна думка з'явилася у літературі не раптово.

У цьому контексті Р. Зааге стверджує, що позитивна утопія вже на своїх початках містила центральні елементи негативної, «чорної утопії» (термін Р. Зааге) [12, с. 269]. Повного свого розквіту ця негативна традиція досягла лише в XX столітті. Чому вона конкретизувалася лише в той час, позбавивши тим самим утопії її значення, обгрунтовують Р. Зааге («Політичні утопії нового часу» 1991) та Ф. Ріхерт («Безкінечний шлях утопії» 2001). У XIX ст. змінюється оцінка техніки та прогресу, частіше звучала критика, яка наголошувала на негативних наслідках на протигагу сліпому оптимізму і вірі у можливість вирішення проблем людства за допомогою техніки. Виникають сумніви, чи може людський поступ базуватися лише науково-технічному розвитку. Цей скептицизм щодо техніки охопив після I Світової війни більшу частину європейської цивілізації, коли проявила себе жадлива нищівна сила високотехнічної воєнної машини і викликала як сум'яття, так і відчай на фоні індивідуального безсилля. [12, с. 264–265; 10, с. 126–128].

Другою причиною для панування антиутопії слід вважати Жовтневу революцію 1917 р. в Росії та соціалізм, що перетворився у технократичну реальність насильницького панування. Це викликало хвилю зворотних реакцій та привело у літературу жадливі сценарії регламентованого суспільства та тоталітарних систем [12, с. 265–268; 10, с. 129–130].

Останньою причиною вчені називають напружене відношення між прогресуючими науково-технічними можливостями людини та неадекватно визначеною реальною можливістю її відповідальності і здатністю гуманно використовувати досягнення науки. «Нова людина», яка мала б взяти відповідальність за нові технічні та економічні можливості, так і не з'явилася [10, с. 121]. Ці фактори вплинули на антиутопічний та дистопічний дискурс XX ст., спричинивши діалектичну зміну від позитивної до негативної утопії.

Дослідниця сучасної німецькомовної літератури Йоанна Ябковська, констатує втрату утопії в німецькій післявоєнній літературі. Наприкінці XIX ст. разом з формулюванням соціальних утопій чітко зрозумілими стали проблеми, які можуть виникнути із реалізацією утопічних програм, проте твердження, що дистопія замінила утопію, може розглядатися як не правильне. Тому що ані людство не досягло того стану, про який мріяли утопісти попередніх століть, ані XX ст. не було кращим за минулі. Дослідниця вбачає втрату утопічного не як зміну матеріального становища, а як зміну свідомості. Аналізуючи літературні візії кінця світу, Й. Ябковська зазначає, що новим досвідом став екзистенційний страх перед остаточним знищенням людства, який до XX століття не закріпився в свідомості, і по причині технічного розвитку був просто незатребуваним [5, с. 105–118].

Літературознавець Ганс Ульріх Зеебер наголошує, що навіть в класичних дистопіях міститься позитивна утопія. Обидва жанри виходять з критики сучасного автору суспільства, але дистопісти проєктують жадливу картину, а утопісти – евтопічну пропозицію. При цьому дистопісти виходять із думки, що екстраполяція негативних тенденцій також апелює до змінення свідомості людини, і є тим самим позитивно налаштованою. [13, с. 223–235]

Важливим є тематичне зміщення: якщо література першої половини XX ст. цікавиться виключно проблемами влади та свободи індивідуума, головним інтересом літератури другої половини XX ст. є питання, чи людство взагалі має шанс на виживання. Як приклад – мотив глобальної катастрофи – Г. Грас, Ф. Дюрренматт, А. Клюге. М. Фріш, К. Вольф та ін.

Іншою важливою тезою є твердження про те, що жанр утопії знаходиться в процесі зникнення [1, с. 16]. Це заперечує той факт, що структурні ознаки, символіка або фрагменти утопічного дискурсу прослідковуються в літературі XX ст.: символи острова і корабля, мотив подорожі, форма діалогу чи суперечки, передбачення майбутнього у сновидінні, опис структури суспільства та ін. [5, с. 35].

«Чорні» утопії не заперечують утопічну думку, але вони змінюють її тим, що критична саморефлексія стає її невід'ємною частиною. Одночасно вони встановили стандарти, без дотримання яких утопічна думка втратить будь-яку правдоподібність [11, с. 13].

Й. Явковська вважає особливістю сучасної літератури, що утопічні фрагменти цитуються, але не набувають при цьому логічно структурованої форми. У сучасній літературі не йдеться про продовження традиції, а зонайбільше про лінійне спростування або заперечення утопічного мислення загалом. Результатом «негації надії» став пошук нових мистецьких засобів вираження: література, яка перейняла традицію утопічної оповіді, часто супроводжується апокаліптичними картинками [5, с. 36].

У німецьких літературознавчих дослідженнях антиутопія та дистопія розглядаються як підвиди утопічного дискурсу, а утопія характеризується як позитивне відображення критикованого рідного автору суспільства.

Літературні утопії виявляють чималу самокритику традиційного жанру. Критика утопії як конститутивна складова утопічної літератури з XVIII ст. стає домінуючим елементом. Літературним результатом автореферентного самокритичного мислення є дистопія, в якій утопічні ідеї виявилися кошмарними картинками [14, с. 1943].

Послідовник Р. Зааге Андреас Гайер у своїй праці «Стан актуальних німецьких досліджень утопії» чітко відрізняє антиутопію від дистопії. Антиутопія характеризує такі твори, які інтенційно спрямовані проти утопії, тобто автор повинен чітко висловлювати аргументи проти утопії. Використання терміну антиутопія допускається лише тоді, коли тоталітаризм можна інтерпретувати як спотворення утопії або як генуїну структурну ознаку утопії, і саме конкретної утопії [4, с. 49]. По цій причині А. Гайер наголошує, що дистопії та антиутопії не можуть вживатися як синоніми, що частково має місце в літературознавстві. Наприклад, Штефані Цех у дослідженні «Застереження перед всесильною державою. Руйнування мови та літератури у творах Оруелла та Бредбері» вживає терміни антиутопічний та дистопічний без будь-якого врахування можливої диференціації [15].

Автор найбільш ґрунтовної праці останніх десятиліть «Антиутопічна традиція: ідейно-історичний нарис проблеми» (2001) Штефан Майер схоже формулює дефініцію: «у своєму безпосередньому відношенні до утопічної традиції антиутопічна критика може прояснити, що утопічна думка, звичайно, більше не має на меті гуманність, а раціональний і заснований на приматі суспільного блага, ворожий до суб'єкта функціоналізм утопій повинен призводити до чіткого нормування та суворого регулювання. Антиутопія, отже, є регулятивом, що працює за допомогою утопічних засобів, «модель фальсифікації» утопічно сформульованого тотального планування ідеальної держави, тим самим окремі антиутопії є одночасно відтинком історії рецепції утопічного мислення» [7, с. 11].

За А. Гайером антиутопія та дистопія відрізняються тим, що вони зображають підходи, в яких утопії критикуються їх власними засобами, змістом та стилістичними ознаками. Однозначне віднесення ускладнюється тим, що утопічні та антиутопічні елементи можуть бути поряд.

Тексти, які відносять до традиції антиутопії, орієнтуються на топос класичного поняття утопії. Є атрибути, які приписуються утопічному дискурсу, і на які орієнтується антиутопічна лінія аргументації. Зчаста тематизуються певні ознаки: ізоляція та усамітнення утопічного ідеалу, підкреслення статичності як знак недостаті змін, відношення індивідуального та колективного, акцентування гомогенності та уніфікація, політика у справах сім'ї та демографічна політика, заходи еugenіки, опис тоталітарних систем, формування каст та еліт суспільства, утиски культури, генерування «нової людини», створення апарату санкцій [4, с. 80].

У той же час класичний філолог Бернгард Кютцлер, вивчаючи утопічне мислення у античній літературі, бачить вирішальну відмінність із сучасними дистопіями: античні тексти мають за мету зовнішню абсурдність, сміховинність, неможливість утопічних візій – сучасні ж виступають проти внутрішніх конфліктів реалізації утопії, проти придушення індивідуального щастя на користь маніпульованого задоволення мас [6, с. 57].

Дистопії послуговуються можливостями утопії та критикують її в рамках утопічної думки. Тим самим вони будуються як частина самокритики утопічного дискурсу. Дистопія подібна у своїй критиці до утопії, проте не пропонує позитивного альтернативного проекту, а демонструє, що відбувається, коли певні тенденції сучасності розвиваються і надалі.

Класичними дистопіями вважають твори Хакслі, Оруелла та Замятіна, в яких був осмислений тоталітарний досвід XX ст. Дистопічні твори критикують класичні і закриті системи утопії, а сама критика проявляється як частина утопічної думки і ти самим є автореферентної природи.

Ш. Майер у своїй праці вказує на термінологічні проблеми, що стає зрозумілим з наступного перелічення: *pessimistische Utopie*, *apokalyptische Utopie*, *Schreckensbilder*, *Groteskutopie*, *Schreckutopie*, *negative Utopie*, *Mätopie*, *Antiutopie*, *kritische Utopie*, *Dystopie*, *Cacoutopia*, *Warnutopie*, *Gegenutopie* [7, с. 49]. Цей список не претендує на повноту, але стає очевидним, що багато дослідників стають жертвами власних суб'єктивних концепцій і не залишають можливостей для узагальнення.

Г. У. Зеебер пропонує вирішення – відмовитись від термінологічних проблем: замість поняття антиутопії вживати «сучасна утопія» [4, с. 57; 13, с. 234]. Хоча перевагою цієї пропозиції є можливість врахування усієї багатогранності новітніх утопічних підходів, проте таке збірне поняття не буде адекватно відображати особливості новітньої утопічної літератури.

Австрійський американіст Арно Геллер, співвидавець «*Utopian Thought in American Literature*» (1988) намагається розробити дефініцію дистопії, здійснюючи контрастивне зіставлення утопії та дистопії, виділяючи спільне та відмінне. Структурно-формальні збіги він вбачає в тому, що обидва з одного боку критикують сучасність, з іншого – протиставляють цій дійсності модель, розміщену в майбутньому. Як значущу відмінність А. Геллер виділяє те, що утопія зображає замкнутий у собі кращий ідеал, «дорікає» ним критикованій реальності, в той час як дистопія виходить з того, що утопічні конструкції для підтримки своєї ідеальності схильні до насилля. Характеризуючись принципово недовірою до всіх утопічних мрій, дистопія базується на тому, що між раціональною ідеальністю та структурним насиллям існує причинно-наслідковий зв'язок. Тому у дистопічних проектах майбутнього відчутні побоювання, що у прагненні вдосконалення людської спільноти постраждає свобода та гідність людини. А. Геллер позиціонує дистопію лише в середині XX ст., оскільки класичні дистопії зобразили цілі системи, тоді як новочасні твори викристалізують та аналізують мотив критикованої сучасності із власних умов [4, с. 61; 3, с. 185–204].

У новій американській дистопічній літературі від 40-х років до сьогодні центральну роль відіграє суперечність між індивідуалізмом та колективізмом або між консервативним гуманізмом, що притримується певної ідеології та технократичною вірою у прогрес. На відміну від найбільших європейських класиків цього жанру – Замятіна, Хакслі, Оруелла – замість антиутопічного проекту світу та держави все частіше виступає звуження до певних окремих аспектів суспільної реальності, що сприймаються негативно [3, с. 187].

Вирішальну ознаку дистопії, що має також значення у німецькомовній традиції, дослідник-утополог Дірк Отто вбачає в тому, що вона могла виникнути лише в той момент, коли «технічний прогрес підготує можливості викривлення дер-

жавних утворень», наприклад, розробка атомної бомби, яка відкрила можливість знищення людства [9, с. 119; 4, с. 72]. Німецький та британський соціолог та філософ, засновник теорії цивілізації Норберт Еліас теж дотримується такої думки: «Не дивно, що у літературних втіленнях фантазійних картин, які зображають можливі рішення сучасних соціальних проблем, в утопічних творах XX ст. рішення, що навіюють страх, виступають частіше, ніж бажані, «чорні» утопії переважають на «білими». [8, с. 146]

Дослідниця новітньої німецької літератури Гільтруд Гнюг також констатує, що в другій половині XX ст. у німецькомовній літературі немає позитивних утопій. Правда, не можна також виділити дистопій у сенсі абсолютно сформованого негативного проекту держави. Інший вид утопії – утопія-попередження (Warnutopie) – був розроблений перед усім німецькими авторами в 50-х рр.. Такі письменники як Арно Шмідт («Республіка вчених»), Фрідріх Дюренматт («Фізик») чи Гайнар Кіпгард («Справа Роберта Оппенгеймера») вбачали у атомному геноциді екзистенційну загрозу. Досвід другої Світової війни, яка залишила за собою зруйновану, розділену Німеччину, і катастрофа в Хіросімі не лише радикально поставила під сумнів будь-який технологічний оптимізм, а й зробила можливим уявлення про масове знищення людства. Думка, що один відповідальний може загнати світ у тотальну руйнівну війну, знайшла своє вираження, як вважає Г. Гнюг, у новому жанрі дистопічної літератури [2, с. 172].

Отже, негативна утопія трактується у німецькому літературознавстві як діалектична зміна утопічного дискурсу. Вивчаючи причини експансії негативних утопій в XX ст. німецькі дослідники намагаються вияснити природу та специфіку жанру, констатують при цьому появу у літературі нових мотивів та засобів вираження антиутопічної думки. Праці німецьких дослідників утопії та антиутопії можуть посприяти теоретичному переосмисленню даної проблеми у вітчизняному літературознавстві.

Література:

1. Erzgräber W. Utopie und Anti-Utopie in der englischen Literatur. / W. Erzgräber – München: W. Fink Verlag, 1985. – 214 S.
2. Gnüg H. Utopie und utopischer Roman / H. Gnüg–Stuttgart: Reclam, 1999. – 269 S.
3. Heller A. Die literarische Dystopie in Amerika mit einer exemplarischen Erörterung von M. Atwoods The Handmaid's Tale» / A. Heller // Utopian Thought in American Literature. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1988. – S. 185–204.
4. Heyer A. Der Stand der aktuellen deutschen Utopieforschung – Bd. 2 / A. Heyer – Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2008. – 204 S.
5. Jabłkowska J. Verlust der Utopie in der deutschen Nachkriegsliteratur / J. Jabłkowska // Das Mythische und Utopische in der deutschsprachigen Literatur der Gegenwart – Lublin, 1991. – S. 105–117.
6. Kytzler B. Utopisches Denken und Handeln in der klassischen Antike / B. Kytzler // Der utopische Roman – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1973. – S. 45–68
7. Meyer S. Die anti-utopische Tradition. Eine ideen- und problemgeschichtliche Darstellung / S. Meyer – Frankfurt a. M. : Peter Lang, 2001. – 641 S.
8. Norbert E. Thomas Morus' Staatskritik. Mit Überlegungen zur Bestimmung des Begriffs Utopie / E. Norbert // Utopieforschung. Interdisziplinäre Studien zur neuzeitlichen Utopie – Stuttgart: Metzler, 1982. – S. 101–150.
9. Otto D., Das utopische Staatsmodell von Platons Politeia aus Sicht von Orwells Nineteen Eighty-Four / D. Otto. – Berlin : Duncker & Humblot 1994. – 341 S.
10. Richert F. Der endlose Weg der Utopie. Eine kritische Untersuchung zur Geschichte, Konzeption und Zukunftsperspektive utopischen Denkens / F. Richert – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2001. – 621 S.
11. Saage R. Die konstruktive Kraft des Nullpunkts. Samjatins «Wir» und Zukunft der politischen Utopie / R. Saage // Utopie kreativ – Heft 64 2 / 1996 – S. 13–24.
12. Saage R. Politische Utopien der Neuzeit / R. Saage – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1991. – 364 S.
13. Seeber H.U. Bemerkungen zum Begriff 'Gegenutopie' / H.U. Seeber // Die Selbstkritik der Utopie in der angloamerikanischen Literatur – Münster: Lit Verlag, 2003. – S. 223–235.
14. Voßkamp W. Utopie / W. Voßkamp // Das Fischer Lexikon Literatur, Bd. 3 N – Z – Frankfurt a. M: Fischer Taschenbuch Verlag, 1996. – S. 1931–1954.
15. Zech S. Warnung vor dem übermächtigen Staat. Die Zerstörung von Sprache und Literatur in Orwells 'Nineteen Eighty-Four' und Bradburys 'Fahrenheit 451' – Wetzlar, 1995. – 98 S.

УДК 81'373

О. С. Полішук,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ОЦІННА СТРУКТУРА ОНОМАСІОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ «ЛЮДИНА ЗА ОЗНАКОЮ ЇЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК»

Стаття присвячена вивченню аксіологічної специфіки лексичних і фразеологічних одиниць номінаційної сфери «людина за ознакою її інтелектуальних характеристик» в англійській, чеській, українській та російській мовах. Проведено аналіз оцінної структури ономасіологічної парадигми. Систематизовано групи номінантів на позначення інтелекту людини відповідно до їх структурних та граматико-функціональних особливостей.

Ключові слова: інтелект, ономасіологічна парадигма, оцінка, цінність.

ОЦЕННОЧНАЯ СТРУКТУРА ОНОМАСИОЛОГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМИ «ЧЕЛОВЕК ПО ПРИЗНАКУ ЕГО ИНТЕЛЕКТУАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК»

Статья посвящена изучению аксиологической специфики лексических и фразеологических единиц номинационной сферы «человек по признаку его интеллекта» в английском, чешском, украинском и русском языках. Проведен анализ оценочной структуры ономасиологической парадигмы. Систематизированы группы номинантов обозначающих интеллект человека в соответствии с их структурными и грамматико-функциональными особенностями.

Ключевые слова: интеллект, ономасиологическая парадигма, оценка, ценность.

EVALUATIVE STRUCTURE OF THE ONOMASIOLOGICAL PARADIGM «HUMAN BEING ON THE BASIS OF ITS INTELLECT»

The phenomenon of human intelligence and its reflection in the vocabulary and phraseology attracted attention of linguists from different countries. There are a lot of studies devoted to semantic, pragmatic, motivational, axiological and other aspects of this problem. These researches were conducted with a view to conceptology, cultural linguistics, ethnolinguistics